

na diialnist: *problemy teorii i praktyky*, no. 1 (2021): 330-340. <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/2892/2930>

[Legal Act of Ukraine] (2013). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>

Mushenyk, I. M., and Burlakov, O. S. "Otsinka stanu finansovoho zabezpechennia silskohospodarskykh pidpriemstv" [Assessment of the State of Financial Provision of Agricultural Enterprises]. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 2 (2017): 133-138. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewBy-FileId/303834.pdf>

Oftsiiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua>

Prokopenko, N. S., Vykliuk, M. I., and Chyhrynets, S. V. "Obgruntuvannia osnovnykh form finansovoho zabezpechennia vidtvoriuvalnykh protsesiv u silskomu hospodarstvi Ukrainy" [Justification of the Main Forms of Financial Security of Reproductive Processes in the Agriculture of Ukraine]. *Infrastruktura rynku*, no. 71 (2023): 88-92. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct71-16>

Prystemskiy, O. S. "Finansove zabezpechennia rozvytku silskoho hospodarstva yak faktor yoho finansovoi bezpeky" [Financial Provision for the Agricultural

Development as a Factor of Its Financial Safety]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya «Ekonomika i menedzhment»*, iss. 26, part 1 (2017): 18-21. <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/26-1-2017/6.pdf>

Rubai, O. "Otsinka stanu finansovoho zabezpechennia silskohospodarskykh pidpriemstv" [Assessment of the State of Financial Support of Agricultural Enterprises]. *Ahrarna ekonomika*, vol. 12, no. 1-2 (2019): 38-43. https://agrarianeconomy.lnup.edu.ua/images/docs/ae_2019_12_1-2/6.pdf

Tulai, O. I. "Paradyhma finansovoho zabezpechennia silskohospodarskykh pidpriemstv" [Paradigm of Financial Support of Agricultural Enterprises]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniki*, vol. 3, no. 4 (2018): 175-184. <http://ujae.org.ua/paradyhma-finansovogo-zabezpechennya-silskogospodarskyh-pidpriemstv/>

Yatsukh, O. O. "Teoretychni zasady finansovoho zabezpechennia diialnosti silskohospodarskykh pidpriemstv" [Theoretical Basis of Financial Support of Activity of Agricultural Enterprises]. *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu*, no. 3 (2018): 199-210. DOI: 10.31388/2519-884X-2018-38-199-210

УДК 336.143

JEL: H20; H71; O23

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-2-201-210>

ПРІОРИТЕТИ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

©2024 КРАЧОК Л. І.

УДК 336.143

JEL: H20; H71; O23

Крачок Л. І. Пріоритети податкової політики соціально-економічного розвитку територіальних громад

У статті сформовано пріоритети податкової політики соціально-економічного розвитку територіальних громад під впливом ендо- та екзогенних факторів її реалізації. У ході дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: аналіз і синтез, метод причинно-наслідкового аналізу, методи систематизації та логічного узагальнення, а також метод SWOT-аналізу. Їх застосування дозволило виявити та систематизувати проблеми реалізації податкової політики в контексті забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад в Україні, ураховуючи нормативно-правовий, організаційно-економічний та управлінсько-регуляторний аспекти. Методом SWOT-аналізу виявлено перешкоди та можливості, слабкі місця та сильні сторони впровадження податкової політики, спрямованої на розвиток окремих територій країни. Відповідно до його результатів визначено пріоритети податкової політики соціально-економічного розвитку територіальних громад. Запропоновано, щоб реалізація вказаних пріоритетів податкової політики соціально-економічного розвитку територіальних громад України, зважаючи на її адміністративно-територіальний устрій та відмінності у природно-ресурсному, виробничо-галузевому та соціально-економічному забезпеченні окремих територій, відбувалася насамперед на місцевому рівні, що допоможе сформувати «центри розвитку», економічне зростання яких за принципом дифузії поширяться на регіональний і національний рівні. Передбачається, що виявлені пріоритети допоможуть удосконалити наявну податкову політику, сприяючи нарощуванню податкового потенціалу міських бюджетів, формуванню підприємницького середовища, підвищенню податкової культури як на рівні населення, так і на рівні компетентних органів місцевої влади, а також зростанню соціальної свідомості та участі в економічному розвитку територіальних громад.

Ключові слова: податкова політика, територіальна громада, соціально-економічний розвиток, пріоритети податкової політики, децентралізація, оподаткування.

Рис.: 1. Табл.: 1. Бібл.: 11.

Крачок Людмила Ігорівна – кандидат економічних наук, викладач-стажист кафедри обліку і оподаткування, Уманський національний університет садівництва (вул. Інститутська, 1, Умань, 20305, Україна)

E-mail: lyudmila.krachok@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-2878-1357>

Krachok L. I. Priorities of Tax Policy of the Socioeconomic Development of Territorial Communities

The article formulates the priorities of the tax policy of socioeconomic development of territorial communities under the influence of endo- and exogenous factors of its implementation. In the course of the study, general scientific and special research methods were used: analysis and synthesis, the method of causal analysis, methods of systematization and logical generalization, as well as the method of SWOT analysis. Their application made it possible to identify and systematize the problems of implementation of tax policy in the context of ensuring the socioeconomic development of territorial communities in Ukraine, taking into account the regulatory, organizational, economic, managerial and regulatory aspects. The method of SWOT analysis identifies obstacles and opportunities, weaknesses and strengths of the implementation of tax policy aimed at the development of individual territories of the country. According to its results, the priorities of the tax policy of socioeconomic development of territorial communities are determined. It is proposed that the implementation of these priorities of the tax policy of socioeconomic development of territorial communities of Ukraine, taking into account its administrative-territorial structure and differences in the natural-resource, production-sectoral and socioeconomic provision of individual territories, should take place primarily at the local level, which will help to form «development centers», the economic growth of which, according to the principle of diffusion, will spread to the regional and national levels. It is expected that the identified priorities will help to improve the existing tax policy, contributing to increasing the tax potential of budgets of cities, the formation of a business environment, and improving the tax culture both at the level of the population and at the level of competent local authorities, as well as the growth of social awareness and participation in the economic development of territorial communities.

Keywords: tax policy, territorial community, socioeconomic development, tax policy priorities, decentralization, taxation.

Fig.: 1. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 11.

Krachok Liudmyla I. – PhD (Economics), Trainee Lecturer of the Department of Accounting and Taxation, Uman National University of Horticulture (1 Instyutska Str., Uman, 20305, Ukraine)

E-mail: lyudmila.krachok@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-2878-1357>

О податкування є важливим інструментом формування фінансових ресурсів певної суспільної формації, впливу на реалізацію підприємницької та інвестиційної діяльності, а отже, регулювання соціально-економічних процесів. Ефективність оподаткування безпосередньо визначається особливостями реалізації податкової політики та розглядається як один із основних важелів держави в управлінні соціально-економічними процесами, що охоплює комплекс економічних, організаційних і правових заходів регулювання податкових відносин [1] та яку варто організувати в такий спосіб, щоб одночасно забезпечити надходження коштів до бюджетів, достатніх для реалізації функцій держави та місцевого самоврядування, а також сприяти господарській активності, накопиченню та відтворенню капіталу, забезпечуючи економічне та соціальне зростання як країни загалом, так і окремих її територій.

Податкова політика України перебуває у процесі постійних трансформацій та вдосконалень. У довоєнний період фокус податкової політики в Україні був зміщений під впливом реформ децентралізації та зміни адміністративно-територіального устрою країни в бік забезпечення фінансової децентралізації територіальних громад шляхом зміни розширення податкових можливостей на муніципальному рівні. Проте практичний досвід реформ з точки зору впливу податкової політики на динаміку соціально-економічних показників окремих територій та країни загалом доводить її незавершеність і потребу доопрацювання системних реформ у частині більш обґрунтованого при-

йняття рішення стосовно пріоритетів податкової політики, принципів і завдань її реалізації, особливо в складних воєнно-політичних умовах.

Дослідженню різних аспектів бюджетно-податкової політики стимулювання соціально-економічного розвитку держави загалом і територіальних громад зокрема присвятили свої праці чимало вітчизняних науковців. Ключові теоретичні та прикладні аспекти бюджетно-податкової політики як інструменту соціально-економічного розвитку країни вивчали А. Ю. Жаріков [2], І. Я. Чугунов і В. Д. Макогон [3, с. 28]. З'ясуванню ролі бюджетної політики в соціальному розвитку територіальних громад присвячена праця В. І. Глухової та Х. В. Кравченко [4], а визначенню стратегічних пріоритетів бюджетної політики розвитку територій України в умовах реалізації стратегії регіонального розвитку на період 2021–2027 рр. приділили увагу А. О. Пелехатий і Х. О. Патицький [5, с. 89–92].

Детермінація ролі податкової політики в системі державного регулювання економічних процесів, акцентуючи увагу на інституційному інструментарії здійснення податкової політики розвитку територіальних громад, стала об'єктом досліджень Д. А. Кривоноса [6], О. Р. Квасній [7, с. 17–19]. Аналіз основ формування податкового потенціалу місцевого бюджету в забезпеченні фінансової спроможності територіальних громад в умовах децентралізаційних змін здійснювали Ю. О. Раделицький та О. Р. Квасній [8, с. 257–258], В. Б. Тропіна та А. М. Клименко [9, с. 186–187]. Напрями трансформації податкової політики держави в Україні на середньострокову перспективу на основі аналізу

наявних структурних диспропорцій вітчизняної економіки та її системи оподаткування визначав у науковій праці К. І. Швабій [10, с. 159–161].

Незважаючи на чималу кількість опублікованих наукових матеріалів, присвячених різним аспектам бюджетно-податкової політики розвитку територіальних громад і країни загалом, невирішеним залишається питання визначення пріоритетів податкової політики сприяння соціально-економічному розвитку територіальних громад, з огляду на наявні внутрішні та зовнішні детермінанти.

Метою статті є дослідження пріоритетів податкової політики соціально-економічного розвитку територіальних громад під впливом ендо- та екзогенних факторів її реалізації.

Відповідно до мети дослідження в роботі передбачено вирішення таких завдань:

- ✦ виявлення та систематизація проблем реалізації податкової політики в контексті забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад;
- ✦ дослідження перешкод і можливостей впровадження податкової політики, спрямованої на розвиток територіальних громад;
- ✦ визначення пріоритетів податкової політики соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Аля досягнення зазначеної мети наукової статті використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: аналіз і синтез, метод причинно-наслідкового аналізу, методи систематизації та логічного узагальнення, а також метод SWOT-аналізу, який дозволяє визначити основні фактори, що впливають на впровадження податкової політики соціально-економічного розвитку територіальних громад. Його інструментарій дає змогу проаналізувати не лише позитивні (сильні), але й негативні (слабкі сторони) фактори, які впливають на формування дієвої податкової політики, а також виявити загрози та можливості її реалізації. Зокрема:

1. *Сильні сторони (Strengths)* – є внутрішніми чинниками, що чинять сприятливий вплив. Це фактори, які підтримують можливості або дозволяють подолати загрози, створюючи переваги.
2. *Слабкі сторони (Weaknesses)* – внутрішні негативні чинники, які означають, що система не може повною мірою скористатися своїми можливостями або вразлива до загрози [11, р. 12].
3. *Можливості (Opportunities)* – це зовнішні фактори, на які система немає жодного впливу, але вони чинять позитивний вплив на неї.

4. *Загрози (Threats)* – зовнішні чинники, над якими система не має контролю та які негативно впливають на її функціонування. Нехтування ними може створити серйозні перепони для роботи системи та значно погіршити становище загалом [11, р. 13].

Відповідно, результати SWOT-аналізу дозволяють встановити пріоритетні завдання формування та трансформації податкової системи, адже, зважаючи на визначені загрози та недоліки, відкриваються можливості фокусування наявних ресурсів для мінімізації слабких сторін та оптимізації наявних переваг для максимального використання наявних можливостей.

Нині в Україні є низка проблемних моментів, що стосуються податкової політики соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних утворень, які можна систематизувати за такими напрямками, як: нормативно-правові, організаційно-економічні та управлінсько-регуляторні проблеми.

Нормативно-правові:

- ✦ відсутність конкретних нормативно-правових актів, спрямованих на формування пріоритетів податкової політики як основного важеля сприяння соціально-економічному розвитку територіальних громад;
- ✦ нестабільність законодавчої системи у сфері оподаткування;
- ✦ недостатня уніфікація (повторення, подвійне трактування, суперечливість) норм, закріплених у різних нормативно-правових документах, що регулюють бюджетні відносини;
- ✦ недостатнє закріплення та дотримання принципів законності, солідарності, економічної ефективності та соціальної справедливості при формуванні міських бюджетів;
- ✦ відсутність нормативних актів місцевої влади, приміром, запровадження бюджетних регламентів у діяльності місцевих рад і середньострокового планування на рівні органів місцевого самоврядування;
- ✦ відсутність правових і методичних рекомендацій щодо бюджетного планування на рівні місцевих бюджетів;
- ✦ низький рівень правової відповідальності за недотримання податкового законодавства, ухилення від сплати податків, здійснення тіньової економічної діяльності тощо.

Організаційно-економічні:

- ✦ відсутність чіткості, прозорості та зрозумілості в системі оподаткування, часті податкові зміни;

- ✦ високий рівень залежності від суспільної та воєнно-політичної ситуації в країні, від економічних криз;
 - ✦ слабка інформаційно-просвітницька робота щодо змін і напрямів податкової політики;
 - ✦ спрощена система доходів юридичних і фізичних осіб, що суперечить принципу пропорційності, солідарності та соціальної справедливості;
 - ✦ зростання податкового тягаря та перерозподіл накопичення не на відтворення, а на споживання, що скорочує можливість розширення реального сектора економіки;
 - ✦ надмірне підвищення норм оподаткування, що призводить до збільшення доходів тіньової економіки та зменшення зацікавленості у веденні легального бізнесу;
 - ✦ зменшення сукупного попиту та частки податкових надходжень до бюджету;
 - ✦ неоптимальна структура податків і зборів, складність процедур їх стягнення;
 - ✦ низька рентабельність податкової системи;
 - ✦ несистемна та необґрунтована система надання податкових преференцій;
 - ✦ неефективна витратна частина місцевих бюджетів, що унеможливає раціональне використання податкових надходжень з метою підсилення соціально-економічного розвитку територіальних громад та ін.
- Управлінсько-регуляторні:*
- ✦ нерозуміння органами місцевого самоврядування ролі оподаткування у формуванні ресурсів для розвитку територіальних громад відповідно до їх соціально-економічних потреб;
 - ✦ недосконалість інституційного середовища розвитку територіальних громад, їх формування та функціонування в умовах зміни адміністративно-територіального устрою та фінансової децентралізації;
 - ✦ неефективне використання бюджетних коштів громади, зокрема ігнорування пріоритетності розвитку економіки на рівні громади, поліпшення соціального статусу її населення з превалюванням розподілу коштів на утримання чиновницького корпусу органів місцевого самоврядування;
 - ✦ відсутність системного бачення трансформованої відповідно до сучасних суспільно-політичних вимог податкової політики, здатної сприяти соціально-економічному розвитку територіальних громад тощо.

Водночас наявний рівень ефективності податкової політики в Україні та можливості його вдосконалення визначається наявністю широкого

кола зовнішніх і внутрішніх чинників, що здійснюють як позитивний, так і негативний вплив на особливості її формування та реалізації. Детальніше вони наведені в *табл. 1*.

Зважаючи на окреслені зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на можливість реалізації податкової політики соціально-економічного розвитку територіальних громад, сформуємо пріоритети її вдосконалення за чотирма напрямками, які залежать від стратегії використання можливостей (*O – Opportunities*) і сильних сторін (*S – Strengths*), а також подолання загроз (*T – Treats*) і слабкостей (*W – Weaknesses*):

- 1) *O–S – передбачає максимізацію можливостей і сильних сторін.* При цьому можливості є досить широкі, а загрози зовнішнього середовища мінімальні. Необхідно вживати заходів, що спрямовані на зміцнення стану системи та окремих її складових, стимулювати подальший розвиток податкової політики, який характеризується стабільними тенденціями функціонування всіх її складових. Під час розробки кроків цієї стратегії можна виділити найсприятливіші фактори внутрішнього середовища, які треба посилити під впливом сприятливих зовнішніх обставин.
- 2) *O–W – стратегія, яка передбачає наявність можливостей, які позитивно впливають на функціонування системи, незважаючи на значний вплив наявних негативних факторів внутрішнього середовища (слабких сторін).* Відповідно, система діє в сприятливому зовнішньому середовищі та прагне ліквідувати чинники, що перешкоджають її трансформації або сповільнюють її розвиток.
- 3) *T–S – стратегія передбачає наявність значної кількості зовнішніх загроз при тому, що внутрішнє середовище характеризується переважанням сильних сторін.* При цьому система функціонує в нестабільному середовищі. Для поліпшення ситуації потрібно сформувати стратегію, побудовану на використанні наявних сильних сторін для подолання ризиків зовнішнього середовища або зниження їх негативного впливу.
- 4) *T–W – стратегія, що формується в разі найнесприятливіших умов функціонування системи, коли поєднується негативна дія чинників як зовнішнього, так і внутрішнього середовища.* Так, недостатня кількість сильних сторін унеможливає застосування наявних можливостей. У результаті сис-

Матриця SWOT-аналізу податкової політики соціально-економічного розвитку територіальних громад в Україні

Можливості (Opportunities)	Загрози (Treats)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Регулювати соціально-економічний розвиток на місцевому та національному рівнях. 2. Стимулювання розвитку бюджетоутворювальних секторів економіки. 3. Стимулювання суспільного попиту та обмеження інфляції, підвищення зайнятості. 4. Сприяння легалізації бізнесу та прозорості потоків капіталу. 5. Зменшення макроекономічних диспропорцій, розвиток реального сектора економіки. 6. Стимулювання ділової активності, інвестиційних процесів, підприємництва та розвиток галузей національного виробництва. 7. Мобілізація доходів місцевих бюджетів та посилення контролю щодо їх використання. 8. Оптимізація структури податкової системи до вимог соціально-економічного розвитку територіальних громад. 9. Підвищення рівня бюджетно-податкової культури. 10. Підвищення відповідальності за бюджетно-податкові правопорушення 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Втрата контролю над значною частиною території через військову агресію з боку РФ з відповідними соціальними та економічними наслідками. 2. Високий рівень залежності від міжнародної фінансової допомоги. 3. Нарощування державного боргу, зниження боргової стійкості держави та загроза дефолту. 4. Неефективна побудова податкової політики та корупційна складова, що сприяють підтримці окремих, часто низько конкурентних, секторів економіки, посилюючи розвиток монополій, бізнес-структур тощо із низькою конкурентоспроможністю, що дестабілізує ринкові процеси та зменшує довіру до держави в питанні оподаткування. 5. Структура податків і зборів до державного та місцевого бюджету побудована без урахування регіональних особливостей розвитку України, без урахування розширення територіальних громад за доходами та капіталом. 6. Адміністративний тиск, бюрократичні перешкоди, надмірне податкове навантаження на бізнес-структури спричиняє розвиток тіньового сектора економіки, зниження інвестиційної та підприємницької активності, відтік капіталу за кордон тощо. 7. Неефективне регулювання соціально-економічного розвитку призводить до макроекономічних дисбалансів, що унеможливають економічне зростання, супроводжуються загостренням інфляційних процесів і девальвацією національної валюти. 8. Відсутність аналізу соціально-економічних наслідків під час прийняття управлінських рішень. 9. Упровадження іноземного досвіду формування податкової системи без критичного аналізу та урахування національних особливостей
Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Зниження кількості податків та зборів. 2. Підвищення рівня податкової культури населення. 3. Формування моделі сервісного обслуговування у сфері оподаткування. 4. Встановлення гармонічного співвідношення з податковими системами інших країн. 5. Достатнє нормативно-правове підґрунтя для формування сприятливого інституційного середовища. 6. Потенціал підготовки висококваліфікованих вітчизняних фахівців. 7. Підвищення прозорості та публічності бюджетно-податкових процедур. 8. Постійне вдосконалення бюджетування на мезорівні. 9. Наділення територіальних громад значною свободою в установленні видів та ставок місцевих податків 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Податкова політика цілком не сформована, а податкова система перебуває в процесі реформування, що порушує стабільність та ускладнює оцінювання ефективності заходів. 2. Недосконалість, суперечливість і непослідовність нормативно-правової бази, можливість «подвійного трактування» податкового законодавства. 3. Недосконале макроекономічне планування, особливо щодо прогнозування обсягів податкових надходжень та нераціональне визначення видів та ставок податків і зборів. 4. Слабкість податкових стимулів для розвитку інноваційного виробництва та підприємництва на територіальному рівні. 5. Неефективність впровадження податкових інструментів для скорочення тіньового сектора економіки та легалізації бізнесу.

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
	<p>6. Наявність неформальних інституцій (звичаї, традиції, звички, соціальні норми поведінки), що формують несприятливе ставлення до податкової системи серед фізичних та юридичних осіб.</p> <p>7. Нечітка система розподілу повноважень і функцій державних інститутів.</p> <p>8. Нецільове використання фінансових ресурсів, акумульованих у бюджетах місцевого рівня.</p> <p>9. Соціально спрямований характер бюджетних видатків за умов макроекономічної та воєнно-політичної нестабільності</p>

Джерело: складено автором.

тема перебуває в регресійному стані та під ризиком припинення свого існування.

Відповідно, пріоритетними напрямками податкової політики соціально-економічного розвитку територіальних громад залежно від напряму стратегії можемо визначити такі.

Стратегія O–S:

- ✦ Створення зрозумілої системи оподаткування, насамперед на місцях, з метою мобілізації доходів місцевих бюджетів, активізації стимулювальної ролі податків на розвиток економіки, зокрема шляхом стимулювання бізнесу та інвестиційної активності, відкритості господарської діяльності та потоків капіталу, розвитку економіки на місцях, зниження інфляції, збільшення зайнятості та розвитку реального сектора економіки. Це в перспективі матиме позитивний вплив на соціально-економічне зростання.
- ✦ Підвищення рівня бюджетно-податкової політики культури шляхом активізації масово-роз'яснювальних робіт і підвищення відповідальності за порушення податкового законодавства.
- ✦ Заулучення висококваліфікованих спеціалістів до формування податкової політики соціально-економічного розвитку територіальних громад із прогнозуванням та оцінкою можливостей і наслідків упровадження кращого міжнародного досвіду в українських економічних реаліях.
- ✦ Підвищення прозорості та публічності бюджетно-податкових процедур і системи податкового регулювання соціально-економічного розвитку.

Стратегія O–W:

- ✦ Формування довгострокової (на понад 7 років) податкової політики, без щорічних доповнень і змін у нормативно-правовому за-

безпеченні, що забезпечить її стабільність і ефективність у досягненні соціально-економічного розвитку територій.

- ✦ Оптимізація структури податкової системи з метою легалізації економіки та стимулювання акумулювання коштів до місцевих бюджетів різного рівня, насамперед місцевого, підвищення довіри юридичних і фізичних осіб до владних структур у питанні оподаткування.
- ✦ Встановлення обґрунтованих і незалежних ставок податків та зборів з метою сприяння підвищенню надійності податкової системи, тим самим активізуючи інвестиційну та підприємницьку діяльність, здатну посилити соціально-економічний потенціал територіальних громад (сприяти зайнятості та зростанню доходів населення, а отже, сукупному попиту, заощадженням, нагромадженням і відтворенню капіталу).
- ✦ Підвищення контролю за дотриманням податкового законодавства задля забезпечення цільового використання фінансових ресурсів, зокрема податкових надходжень, акумульованих у бюджетах місцевого рівня.
- ✦ Установлення чіткої системи розподілу повноважень між учасниками процесу оподаткування, що забезпечить простоту та прозорість адміністрування податків і зборів.
- ✦ Проведення інформаційної кампанії, спрямованої на підвищення обізнаності населення щодо ключових засад оподаткування та функціонування системи оподаткування з метою формування дієвих неформальних інститутів у суспільстві, здатних сприяти розвитку податкової політики.

Стратегія T–S:

- ✦ Удосконалення наявної податкової системи, що передбачає визначення чіткого пере-

ліку податків і зборів, вдосконалення механізму їх адміністрування та бюджетування на територіальному рівні із застосуванням кращих світових практик.

- ✦ Забезпечення надійності та стабільності податкової політики завдяки наявності формальних інституцій, що гарантуватиме її реалізацію, незважаючи на наявні макрополітичні та макроекономічні зміни та нестабільність в Україні;
- ✦ Підвищення ефективності оподаткування та функціонування податкової системи на територіальному рівні шляхом формування податкової культури органів місцевого самоврядування.

Стратегія Т–W:

- ✦ Забезпечення макроекономічної стабільності: перемога та завершення військових дій, стабілізація соціально-економічного стану, налагодження діяльності підприємств (юридичних і фізичних осіб) та працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, підтримка міжнародних економічних відносин з метою забезпечення безперебійної роботи податкової системи в Україні.
- ✦ Формування сприятливих дієвих формальних і неформальних інститутів та вдосконалення законодавства України в напрямках: уніфікації норм різних правових актів; спрощення та унеможливлення подвійного трактування їх положень з метою ухилення від сплати податків; притягнення до відповідальності в разі порушення податкового законодавства; ефективна боротьба зі схемами ухилення від сплати податків та організаційно-інституційне забезпечення податкового контролю.
- ✦ Підвищення податкової культури – розвиток довірливих взаємовідносин між платниками податків та податковими органами, забезпечення відкритого доступу платників податків до інформації про їх сплату.
- ✦ Стимулювання соціально-економічного зростання територіальних громад – фокус справляння податків спрямований на підвищення конкурентоспроможності окремих громад завдяки кращому акумулюванню та витрачання податкових надходжень на: розвиток підприємницького сектора; легалізацію тіншового сектора; активізацію інноваційно-інвестиційних процесів на місцях; розвиток інфраструктурного забезпечення територій; підвищення соціальних можливостей населення територіальних громад (насамперед у сільській місцевості);

зменшення рівня міграції населення; стимулювання зростання соціально-демографічних показників тощо.

Загалом реалізація вказаних пріоритетів податкової політики соціально-економічного розвитку територіальних громад України, зважаючи на її адміністративно-територіальний устрій та відмінності у природно-ресурсному, виробничо-галузевому та соціально-економічному забезпеченні окремих територій, має відбуватися, передусім, на місцевому рівні. Це дозволить сформулювати своєрідні «центри розвитку», економічне зростання яких за принципом дифузії поширяться на регіональний і національний рівні. Це має відбуватися з урахуванням системного підходу, реалізація якого потребує створення оптимальних умов для розвитку податкової системи, що супроводжується впровадженням дієвих інституційних, організаційних, управлінських, нормативно-правових та економічних заходів щодо оподаткування та координації якісних соціально-економічних змін на рівні територіальних громад (рис. 1).

На наш погляд, пріоритети податкової політики розвитку територіальних громад мають втілюватися в тісній взаємодії з цілями податкової політики, спрямованими на ключові сфери та складові соціально-економічного розвитку територіальних громад в Україні.

Зокрема, цілі податкової політики розвитку територіальних громад полягають у:

1. Розробці податкової політики з урахуванням наявних територіальних особливостей, проблем, а також потенціалу соціально-економічного розвитку територіальних громад.
2. Упровадженні науково обґрунтованого та виваженого оподаткування на місцевому рівні з використанням наявного потенціалу територій (наприклад, запровадження туристичного збору, збору за паркування транспортних засобів, торговельного та інших видів зборів до місцевого бюджету в територіальних громадах з розвинутою туристичною інфраструктурою та значним потоком туристів; транспортного збору – у громадах, де є значне транспортне сполучення та транспортні вузли, проходять основні транспортні «артерії» країни тощо).
3. Імплементатії кращого міжнародного досвіду забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад завдяки вдосконаленню системи оподаткування, наповнення бюджетів міст і районів, а також використанню його коштів на підтримку змін у межах окремих територій.

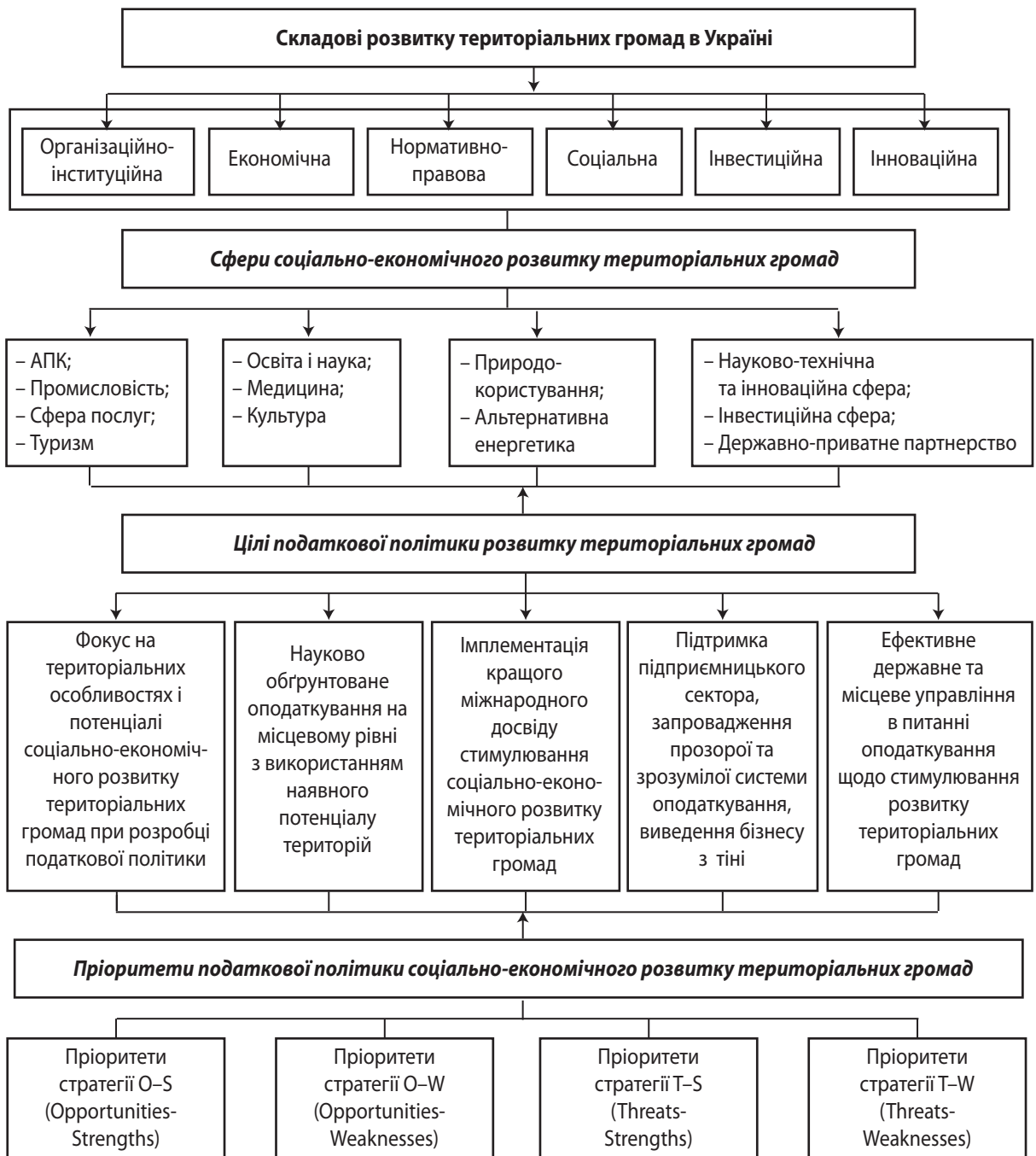

Рис. 1. Місце податкової політики в соціально-економічному розвитку територіальних громад в Україні
 Джерело: авторська розробка.

4. Підтримці та сприянні розвитку підприємницького сектора в межах територіальних громад, запровадження прозорості та зрозумілої системи оподаткування, виведення бізнесу з тіні з метою підвищення інвестиційної привабливості територій, стимулювання розвитку місцевого виробництва (у тому числі на інноваційній основі), підвищення зайнятості та доходів населення.
5. Ефективному державному та місцевому управлінні в питанні оподаткування та

бюджетної політики, яке орієнтоване на стимулювання розвитку територіальних громад з належним чітким закріпленням завдань, повноважень та обов'язків цих органів у нормативно-правових актах України.

Досягнення цих цілей передбачається завдяки синергетичному ефекту від удосконалення та забезпечення організаційно-інституційної, нормативно-правової, економічної, соціальної, інвестиційної та інноваційної складових розвитку територій. При цьому всі зазначені елементи системи

спрямовані на підтримку якісних змін у провідних сферах діяльності на територіальному рівні, зокрема: агропромислового комплексу, промисловості, туризмі, сфері послуг, медицині, освіті та науці, культурі, сфері природокористування та альтернативної енергетики, науково-технічної, інноваційної та інвестиційної сфери, державно-приватного партнерства тощо.

ВИСНОВКИ

Таким чином, здійснений аналіз можливостей і загроз податкової політики України продемонстрував її важливість у сприянні соціально-економічному розвитку територіальних громад, адже за рахунок фінансової децентралізації та можливості самостійного акумулювання податкових надходжень місцеві органи влади отримують більше можливостей для покриття витрат, потрібних для задоволення пріоритетних сфер соціально-економічного розвитку. Проте наразі фактична реалізація цих напрямів не була виконана повною мірою та ускладнена воєнно-політичною ситуацією, яка торкнулася всіх аспектів функціонування національної економіки, починаючи з рівня територіальних громад.

Відповідно до наявних і ймовірних викликів важливим є впровадження комплексного підходу до визначення ключових пріоритетів податкової політики, реалізованого відповідно до запропонованої моделі SWOT-аналізу. Передбачається, що виявлені пріоритети допоможуть її вдосконалити, сприяючи нарощуванню податкового потенціалу міських бюджетів, формуванню підприємницького середовища, підвищенню податкової культури як на рівні населення, так і компетентних органів місцевої влади, підвищенню соціальної свідомості та участі в економічному розвитку територіальних громад. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р., № 2755-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
2. Жаріков А. Ю. Бюджетно-податкова політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *Ефективна економіка*. 2021. № 12. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.12.203>
3. Чугунов І., Макогон В. Бюджетно-податкова політика в умовах невизначеності. *Scientia Fructuosa*. 2023. № 4. С. 19–31. DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2023\(150\)02](https://doi.org/10.31617/1.2023(150)02)
4. Глухова В. І., Кравченко Х. В. Роль бюджетного механізму в соціально-економічному розвитку територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-5>

5. Пелехатий А. О., Патицька Х. О. Стратегічні пріоритети бюджетної політики розвитку територій України в умовах реалізації стратегії регіонального розвитку. *Проблеми економіки*. 2021. № 2. С. 86–94. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2021-2-86-94>
6. Кривонос Д. А. Податкова політика у системі державного регулювання економічного розвитку. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-97>
7. Квасній О. Р. Організаційно-економічні засади розвитку територіальних громад у контексті зміцнення інституту місцевого оподаткування. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 47-2. С. 16–20. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.47-37>
8. Раделицький Ю. О., Квасній О. Р. Основи формування податкового потенціалу місцевих бюджетів у контексті децентралізаційних процесів. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. 6. С. 252–258. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2018_6_50
9. Тропіна В. Б., Клименко А. М. Податки у формуванні фінансового ресурсу територіальних громад: Україна та ЄС. *Економічний вісник університету*. 2021. Вип. 49. С. 181–188. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2021-49-181-188>
10. Швабій К. Пріоритети податкової політики держави в Україні. *Світ фінансів*. 2021. № 1. С. 149–162. DOI: <https://doi.org/10.35774/sf2021.01.149>
11. Sarsby A. A Useful Guide to SWOT Analysis. *Pansophix Online*, 2012. 57 p. URL: <https://www.cii.co.uk/media/6158020/a-useful-guide-to-swot-analysis.pdf>

REFERENCES

- Chuhunov, I., and Makohon, V. "Biudzhetno-podatкова polityka v umovakh nevyznachenosti" [Budget and Tax Policy under Conditions of Uncertainty]. *Scientia Fructuosa*, no. 4 (2023): 19-31. DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2023\(150\)02](https://doi.org/10.31617/1.2023(150)02)
- Hlukhova, V. I., and Kravchenko, Kh. V. "Rol biudzhethnoho mekhanizmu v sotsialno-ekonomichnomu rozvytku terytorialnykh hromad" [The Role of the Budget Mechanism in the Socio-Economic Development of Territorial Communities]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 57 (2023). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-5>
- Kryvonos, D. A. "Podatkova polityka u systemi derzhavnoho rehulivannia ekonomichnoho rozvytku" [Tax Policy in the System of the Economic Development's Public Regulation]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 57 (2023). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-97>
- Kvasnii, O. R. "Orhanizatsiino-ekonomichni zasady rozvytku terytorialnykh hromad u konteksti zmitsnen-

- nia instytutu mistsevoho opodatkuвання" [Organizational and Economic Foundations for the Development of Territorial Communities in the Context of Strengthening the Local Tax Institute]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, no. 47-2 (2019): 16-20. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.47-37>
- [Legal Act of Ukraine] (2010). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
- Pelekhatyi, A. O., and Patytska, Kh. O. "Stratehichni priorityty biudzhethnoi polityky rozvytku terytorii Ukrainy v umovakh realizatsii stratehii rehionalnoho rozvytku" [Strategic Priorities of the Budget Policy on Ukraine's Territorial Development in the Context of Implementing the Regional Development Strategy]. *Problemy ekonomiky*, no. 2 (2021): 86-94. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2021-2-86-94>
- Radelytskyi, Yu. O., and Kvasnii, O. R. "Osnovy formuvannya podatkovoho potentsialu mistsevykh biudzhethiv u konteksti detsentralizatsiinykh protsesiv" [Basis of Formation of Tax Potential of Local Budgets in the Context of Decentralization Processes]. *Ekonomichniy visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, iss. 6 (2018): 252-258. http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2018_6_50
- Sarsby, A. "A Useful Guide to SWOT Analysis". *Pansophix Online*, 2012. <https://www.cii.co.uk/media/6158020/a-useful-guide-to-swot-analysis.pdf>
- Shvabii, K. "Priorityty podatkovoi polityky derzhavy v Ukraini" [The Priorities of State Tax Policy in Ukraine]. *Svit finansiv*, no. 1 (2021): 149-162. DOI: <https://doi.org/10.35774/sf2021.01.149>
- Tropina, V. B., and Klymenko, A. M. "Podatky u formuvanni finansovoho resursu terytorialnykh hromad: Ukraina ta Yes" [Taxes in the Formation of Financial Resources Territorial Communities: Ukraine and the EU]. *Ekonomichniy visnyk universytetu*, no. 49 (2021): 181-188. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2021-49-181-188>
- Zharikov, A. Yu. "Biudzhethno-podatкова polityka yak instrument sotsialno-ekonomichnoho rozvytku krainy" [Fiscal Policy as an Instrument of Socio-Economic Development of the Country]. *Efektyvna ekonomika*, no. 12 (2021). DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.12.203>

УДК 336.22

JEL: H71

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-2-210-220>

ПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ В ДОХОДАХ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ ТА ЇХ ФІСКАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

©2024 СЛАВКОВА А. А.

УДК 336.22

JEL: H71

Славкова А. А. Податкові надходження в доходах місцевих бюджетів України та їх фінансовий потенціал

Метою статті є аналіз динаміки податкових надходжень місцевих бюджетів в Україні за період з 2018 по 2023 рр. і вивчення їх структури та частки в загальних доходах місцевих бюджетів, зведеного бюджету та ВВП країни для виявлення їх фінансового потенціалу та факторів впливу. Аналізуючи динаміку податкових надходжень місцевих бюджетів з 2018 по 2023 рр., варто зазначити загальне зростання цих надходжень протягом цього періоду. Проте війна, що розпочалася у 2022 році, та інші зовнішні фактори суттєво вплинули на цю динаміку, призводячи до коливань. У статті досліджується не лише загальна динаміка податкових надходжень, але й їх структура, розподіл за основними складовими та їх відношення до загальних доходів місцевих і зведеного бюджетів, а також у відсотковому співвідношенні з ВВП. Частка податкових надходжень у загальних доходах місцевих бюджетів в Україні зазнавала значних змін, зростаючи під час пандемії COVID-19 та війни у 2022 р., але трохи зменшившись у 2023 р. Частка цих надходжень у загальних доходах зведеного бюджету також зменшувалась у 2022 і 2023 рр., що свідчить про вплив економічної нестабільності та війни. Частка податкових надходжень місцевих бюджетів у ВВП зросла у 2022 та 2023 рр., відображаючи посилену роль місцевих податків у фінансуванні та адаптації до нових економічних умов. Розглянуто також динаміку та структуру місцевих податків і зборів, а також їх внесок у податкові надходження місцевих бюджетів. Аналіз динаміки місцевих податків і зборів показує стабільне зростання у 2019–2020 рр., але різке зниження у 2022 р. через військові дії. Проте у 2023 р. спостерігається позитивний тренд зі зростанням, що свідчить про стабілізацію та відновлення економіки. Структура місцевих податків і зборів піддається змінам, зокрема спостерігається зростання частки єдиного податку, що свідчить про стратегічне переосмислення системи оподаткування для спрощення та підвищення ефективності збору податків. Збільшення частки місцевих податків і зборів у податкових надходженнях місцевих бюджетів свідчить про їхню значущість у фінансовому забезпеченні місцевих органів влади та їхню економічну самодостатність і стабільність. Загалом проведений аналіз надає можливість зрозуміти економічну ситуацію в регіонах України та вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на фінансові процеси в Україні. Отримані результати можуть бути корисними для урядових органів, економістів і дослідників, які цікавляться фінансовою стійкістю та економічним розвитком регіонів України.

Ключові слова: місцеві бюджети, зведений бюджет, податкові надходження, місцеві податки та збори, фінансовий потенціал.

Рис.: 6. **Табл.:** 4. **Бібл.:** 13.

Славкова Алла Аркадіївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів імені В. М. Федосова, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (просп. Берестейський, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: slavkova.a@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8337-8679>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=58248883000>